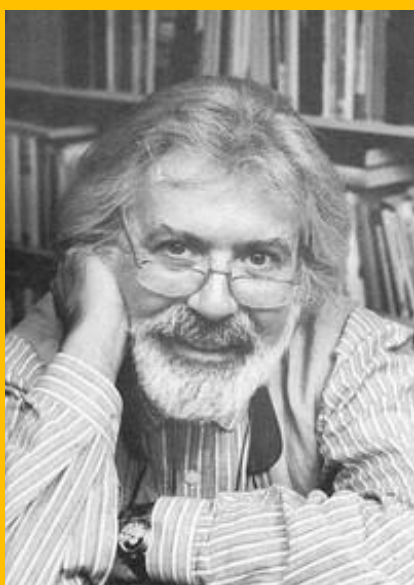

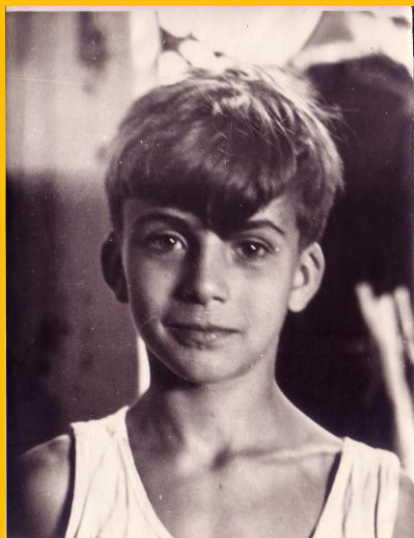
MICHAEL ENDE ÉLETRAJZA ÉS MUNKÁSSÁGA

Michael Ende (1929-1995)

A kis Michael édesanyjával 1935-ben

A tízéves Michael fényképe

Michael Andreas Helmut Ende 1929. november 12-én született Garmisch-Partenkirchenben, Luise és Edgar Karl Alfons Ende gyermekeként. Apja sikeres szürrealista festő és szobrász volt, akinek a nácik hatalomra jutása után a Birodalmi Kulturális Kamara megtiltotta, hogy gyakorolja szakmáját. Édesanyja, Edgar második felesége, egy kis üzletet vezetett.

1931-ben a Münchenhez közeli Bergingbe, majd 1935-ben München-Schwabingba, a Kaulbach nevű művésznegyedbe költöztek. Michael apja révén már korán kapcsolatba került a képzőművészek és az írók világával. Apja társaságába tartozott többek között Bertolt Brecht és Paul Klee. Ebben az időben ismerkedtek meg a Buchner családdal és a festő Fantival, aki sok történetet tudott mesélni. Állítólag Michael tőle tanult meg történeteket elbeszélni. 1936-ban a Wilhelm iskolába írárták be, ahol rendkívül rossz tanuló volt, mert úgy érezte: „Ha nagyon belemerülök az egyszeregybe, akkor tönkremegy a fantáziám”.

Szülei sokat veszekedtek, egyre gyakrabban alakultak ki heves viták, s ekkor nem voltak tekintettel fiukra. Ettől az időtől kezdve Michael egyedül érezte magát, és a magány érzése egész életében megmaradt. Bár szerette a szüleit, nem volt boldog gyermek. Olyan barátokat keresett, akik segítettek neki elfelejteni a mindennapi megpróbáltatásokat. Ilyenek voltak Willi, egy szivarkezeskedő fia, és Peter Horn, egy orvos fia. 1937-ben meghalt Willi. Ende ekkor szembesült először a halállal. Willi testessége és barna haja Bastian figurájában éledt fel ismét *A Végtelen Történetben*.

1940-ben Michael a Maximilian Gimnáziumban folytatta tanulmányait, ahonnan 1941-ben kicsapták. 12 évesen Münchenben élte át élete első bombatámadását, és 1943-ban testközelből – egy nagybátyjánál tett látogatása alkalmával – Hamburg lerombolását. Még ebben az évben visszaköltöztek Garmisch-Partenkirchenbe. Itt kezdett iskolatársa, Bokarius biztatására verseket és novellákat írni. 1944-ben müncheni otthonukat lebombázták, és apjának több mint 800 műve megsemmisült. 1945-ben sok barátját behívták a hadseregbe, és mindössze egynapos kiképzés után a frontra küldték. Két barátja rögtön az első napon meg is halt. Michael, amint ezt megtudta, összetépte a behívót, és éjszaka elmenekült édesanyjához Münchenbe, majd csatlakozott a náciellenes Bajor-országi Szabadságfronthoz. Apja amerikai hadifogságba került.

A háború után szülei kapcsolatba kerültek egy Rudolf Steiner tanait követő kis keresztény közösséggel. 1946-ban Michael ismét egy müncheni gimnáziumba járt, de Steiner világszemlélete és pedagógiája hatására hamarosan a stuttgarti Waldorf-iskolában folytatta, majd fejezte be gimnáziumi tanulmányait. Barátaival megalakította a „Tetőtér Színházat”, lefordította és előadta Cocteau *Orfejét*. Hirosima emlékére *Az idő jön* (Die Zeit kommt) címmel színdarabot írt. Bár csak két évig járt az iskolába, annak emberközpontú szellemisége jelentős hatást gyakorolt későbbi írói munkásságára.

1943-tól ír verseket és rövid elbeszéléseket. Első verse, *A mutatóványos* (Der Gaukler) az Esslinger Zeitungban jelent meg 1947-ben. Ebben a szonettben kifejeződik Ende életöröme, szeretete a különböző művészeti stílusok iránt. Ahogyan a mutatóványos, ő is mindent magába szívott: színházat, festészetet, mozit, szerelmet. 1948-ban felvételt nyert a müncheni Otto Falckenberg

Michael Ende portréja, amelyet az édesapja festett 1951-ben

Ende a Gombos Jim-könyvek egyik szereplőjének, Lukács masinisztaának a bábfigurájával 1962-ben

Momo szobra Hannoverben a Michael Ende téren (Ulrike Enders műve)

drámaiskolába. Az iskola befejezése után a lensburgi színházban kapott állást Schleswig-Holsteinben. Ez az idő kiábrándító és csalódásokkal teli volt számára, mégis segítette irodalmi fejlődését. Egy év színészkedés után, 1951-ben visszaköltözött Münchenbe, ahol íróként kívánt megélni. 1952-ben itt ismerkedett meg a színésznő Ingeborg Hoffmann-nal, aki bejuttatta őt a kabarék világába. A következő években a müncheni Volkstheaterben színész, kabaré-író és rendező volt.

1953-ban szülei elváltak. Anyját annyira megviselte a válás, hogy öngyilkosságot is megkísérelt. Ekkortól kezdve az apa–fiú viszony kissé feszültté vált. 1954-től filmkritikusként dolgozott a Bajor Rádiónál. Ekkor ismerkedett meg Kurosawa filmjeivel. 1955-ben, Friedrich Schiller halálának 150. évfordulója alkalmából *A kis halak* (Die kleinen Fische) címmel írt egy jelenetet a Kabarének. A nagy siker további megbízásokat hozott számára. Ugyanebben az évben, miután tanulmányozta Storidobery művét, befejezte színdarabját, *A csúnyákat* (Die Hässlichen). Az 50-es években intenzíven foglalkozott Bertolt Brecht művészeti felfogásával. Leginkább Brecht színházelméleti írása (Das kleine Organon) volt rá nagy hatással. Később eltávolodott Brecht azon véleményétől, hogy a színháznak és az irodalomnak a nézőket, illetve olvasókat bizonyos (politikai) nézetekre kell „nevelnie”. 1956-ban több hónapot töltött Olaszországban, Palermóban, ahol nagy hatást gyakoroltak rá azok az elbeszélők, akik nagy tereken pénzért mesélték történeteiket. Ekkor fogalmazódott meg benne a vágy, hogy ő is ilyen történeteket írjon.

1957-ben egy grafikus barátja javaslatára született meg a *Gombos Jim*, amely iránt másfél éves kiadókeresés után egyedül a Thienemann Kiadó érdeklődött. A kézirat túl terjedelmes volt, ezért két kötetben jelent meg. Az első *Gombos Jim és Lukács, a masiniszta* (Jim Knopf und Lukas, der Lokomotivführer) címmel 1960-ban. Az írást az augsburgi Bábszínház dolgozta át és keltette életre. A második kötet, a *Gombos Jim és a rettegett 13* (Jim Knopf und die wilde 13) 1962-es kiadása és a különböző, idegen nyelvű fordítások (20 nyelvre fordították le) meghozták számára az anyagi függetlenséget, ezért befejezte tevékenységét a rádióban, és az írásnak szentelte magát.

1964. augusztus 7-én Rómában, a Kapitóliumban feleségül vette Ingeborg Hoffmant. Egy évvel később, 1965 karácsonyán édesapja szívinfarktus következtében meghalt.

1966-ban Michael Ende Münchentől 30 km-re, Mangfalltalban vásárolt egy 1415-ben épült kastélyt. Ezután négy év intenzív restaurációs munka következett, amely összes pénzét elvitte. A kastély csaknem lakhatatlan volt, ezért 1971-ben eladta, és feleségével együtt a napfényes Olaszországba, a Rómától délre található Genzanóba költözött. Álma, hogy egy kastélyban lakjon, nem vált valóra. 1966-ban elkészült *A játékrontó* (Die Spielverderber) című színdarabja, melyet 1967-ben a frankfurti Városi Színpadon mutattak be. A darab erős kritikákat kapott, és megbukott. 1969-ben megjelent „Das Schnurpsenbuch” című könyve, amely rejtvények, varázsigék és versek gyűjteményét tartalmazta. 1972-ben látott napvilágot meseregénye, a *Momo, avagy Furcsa történet az időtolvajokról s a gyermekről, aki visszahozta az embereknek az ellopott időt*. A saját maga által illusztrált kötet hatalmas sikert aratott, bár az NDK-ban betiltották.

1973 júniusában gyomorrákban meghalt az édesanyja. 1975-ben *Momo és az időtolvajok* (Momo und die Zeit-Diebe) címmel írt egy librettót a zeneszerző Mark Lotardnak. 1978-ban Rómában megismerkedett a komponista Wilfried

Kép A végtelen történet című filmből

Michael Ende első feleségével, Ingeborg Hoffmann-nal

Jelenet az Ofélia árnyszínháza című darabjából (Radnóti Színház, 2016)

A teliholdlegenda című könyve német kiadásának címlapja (1993)

Hillerrel, akivel az első pillanattól kezdve jól megértették egymást, ezért a következő években több közös munkájuk is volt. 1978-ban jelent meg *Álomfaló Csodamanó* (Das Traumfresserchen) című könyve. 1979-ben fejezte be legismertebb művét, *A Végtelen Történet* című regényét, amelyért még ugyanabban az évben megkapta a Buxtehuder Bullát. A nagy sikerre való tekintettel Németország-szerte számos olvasói út következett. Ugyanezen év decemberében Volkachban, a Gyermek-és Ifjúsági Irodalom Német Akadémiáján *A Végtelen Történetet* a hónap könyvévé választották.

1981 januárjában Regensburgban tartották Ende és Hiller zenés fabulája, *A sárkány és a pillangó* (Der Lindwurm und der Schmetterling) ősbemutatóját. Ugyanezen év végén Münchenben tartották Ende és Hiller egy másik zenés fabulája, a *Tranquilla Trampeltreu. Az állhatatos teknősbéka* (Tranquilla Trampeltreu, die beharrliche Schildkröte) ősbemutatóját is. 1982-ben megjelent *A bűvészmese* (Das Gauklermärchen) című játéka. 1983-ban jelent meg apjával közösen írt *Tükör a tükörben – egy labirintus* (Der Spiegel im Spiegel. Ein Labyrinth) című kötete, amelyben Ende eltávolodik a gyermek- és ifjúsági irodalomtól. 1984-ben *A Végtelen Történet*-ből Wolfgang Petersenn hatalmas sikerű filmet készített, ami Ende számára a legrosszabb giccsét és kommerszet jelentette, ezért visszavonta nevét, és pert indított a forgatás megakadályozása érdekében, de kérelmét néhány jelenet törlésén kívül a bíróság elutasította. A mű hanglemezen és kazettán is megjelent.

1985 februárjában Münchenben tartották Ende és Hiller operája, a *Der Goggori* ősbemutatóját – nagy sikerrel. (A második világháború után ez az egyik leggyakrabban játszott német nyelvű opera.) 1985. március 27-én, 64 éves korában tüdőembóliában meghalt Ingeborg Ende. Felesége halála nagyon megrendítette. Szakított a múlttal, és visszatért Münchenbe. 1985-beli újbóli találkozása japán fordítójával, Mariko Satóval, aki 1974 óta a müncheni nemzetközi ifjúsági könyvtárban dolgozott, felkeltette érdeklődését a japán kultúra iránt. 1986 júliusában kezdték vetíteni a német mozikban a *Momo* megfilmesített változatát Johannes Schaaf rendezésében, Armin Mueller-Stahl főszereplésével. Ende ezzel a filmmel sem volt igazán elégedett, de ez esetben elmaradt az a heves reagálás, mint *A Végtelen Történet* esetében. Ugyanebben az évben jelent meg az *Álmok zsisbására. Éjjeli dalok és halk balladák* (Trödelmarkt der Träume. Mitternachtslieder und leise Balladen) című műve.

1987-től Mariko Satóval élt Münchenben. Ebben az évben jelent meg a *Norbert Nackendick. Vagy a csupasz orrszarvú* (Norbert Nackendick. Oder Das nackte Nashorn) című kötete. 1988-ban egy világ omlott össze benne, amikor megtudta, hogy az évek óta tartott adótanácsadója rászedte, és a nevében több milliós adósságot halmozott fel. Ende a csőd szélén állt. Apja képeit és az ő bútorait elzálogosították, de a Thienemann Kiadó és barátai jóvoltából az ügy titokban maradt a sajtó előtt. 1988-ban tartották Kölnben Ende és Gerhard Konzelmann operája, *A bűvészmese* (Das Gauklermärchen) ősbemutatóját, illetve ebben az évben jelent meg Friedrich Hechelmannal közösen készített képeskönyve, az *Ofélia árnyékszínháza* (Ophelias Schattentheater). 1989-ben megjelent a *Michael Ende olvasókönyv*, illetve a *Sátánármányosparázsvarázspokolikórpuncspancslóditóbódítóka* (Der satanarchäolügenialkohöllische Wunschpunsch), amely rövid időn belül bestseller lett. 1989. szeptember 4-én feleségül vette Mariko Satót, és ugyanebben az évben megkapta a Szövetségi Érdemkeresztet.

Ende irodalmi emlékmúzeuma a Nemzetközi Ifjúsági Irodalmi Könyvtárban (Blutenburg Kastély, München)

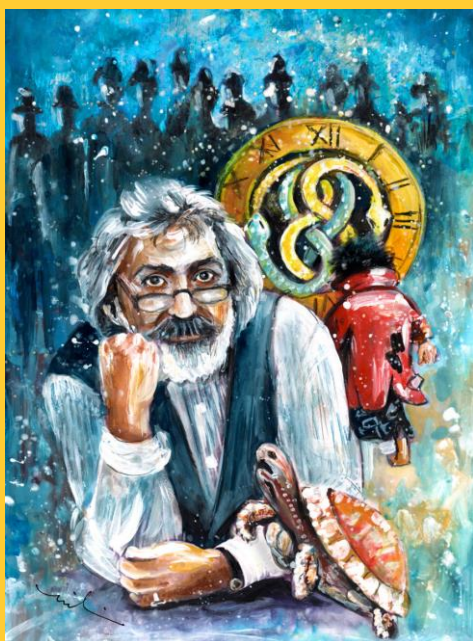

Michael Ende síremléke Münchenben

1990 elég mozgalmas év volt, hiszen év elején bemutatták a televízióban a Wim Thoelkes-nagydíjas *Puncspancsot*; *Konzekvenciák Einstein gondolataiból* című művével támogatott egy japán tévésorozatot; a nyári egyetemen docens volt Madridban; a stuttgarti Városi Könyvtárban *10 év: A Végtelen Történet* címmel kiállítást rendeztek; megjelent Peter Boccariustól egy életrajz *Michael Ende. A történet kezdete* címmel. 1991 februárjában tartották az *Álomfaló csodamanó* (Das Traumfresserchen) című daljátékának ősbemutatóját. 1992-ben Japánba utazott feleségével, hogy megünnepelje a *Momo* egy-milliomodik példányának eladását. Ez volt utolsó látogatása Japánban. Habár Michael Ende kiadott műveinek példányszáma 1992-ben elérte a 15 milliót, az irodalomkritikusok teljes mértékben mellőzték. Ende így nyilatkozott erről: „Minden ajtón keresztül beléphetünk az irodalmi szalonba: a börtönajtón, az örültek háza ajtaján, vagy a bordélyház ajtaján keresztül, csak egy ajtón, a gyerekszoba ajtaján keresztül nem szabad bejönni.” 1992 augusztusában jelent meg *A szabadság börtöne* (Das Gefängnis der Freiheit) és a *Világgá mentem, majd jövök* (Der lange Weg nach Santa Cruz) című könyve is.

1993-ban megjelent *A teliholdlegenda* (Die Vollmondlegende) című könyve. Ugyanebben az évben tartották Dortmundban Ende és Hiller *A csábító* (Der Rattenfänger) című darabjának ősbemutatóját. 1994-ben megnyitotta archívumát, és megjelentette a *Michael Ende kartotékszekrénye. Vázlatok és jegyzetek* (Michael Endes Zettelkasten. Skizzen und Notizen) című munkáját, amelyben először beszél saját magáról és életéről. Ez év júniusában a müncheni Egyetemi Klinikán megoperálták gyomorrakkal. Sajnos az augusztusban kezdődő kemoterápia sem hozott javulást, a betegséget nem lehetett feltartóztatni. 1995. augusztus 28-án hunyt el Stuttgartban. Október 1-jén a müncheni Erdei Temetőben helyezték örök nyugalomra.

Michael Ende (Miki de Goodaboom műve)

A Michael Ende tér az író szülővárosában, Garmisch-Partenkirchenben

DÍJAK ÉS KITÜNTETÉSEK

1960	Berlin város „A fiatal generációért” irodalmi díja
1961	A legjobb ifjúsági regény díja (<i>Gombos Jim és Lukács, a masiniszta</i>) Hans Christian Andersen-díj (<i>Gombos Jim és Lukács, a masiniszta</i>)
1963	A legjobb német ifjúsági regény díja (<i>Gombos Jim és a rettegett 13</i>)
1967	Hugo Jacobi-díj
1974	A legjobb német ifjúsági regény díja (<i>Momo</i>) A legjobb európai ifjúsági regény díja (<i>Momo</i>)
1976	Nakamori-díj Japánban
1980	ZDF Könyvmoly díj (<i>A Végtelen Történet</i>) Wilhelm Hauff -díj (<i>A Végtelen Történet</i>) A legjobb német ifjúsági regény díja (<i>A Végtelen Történet</i>) Nagydíj Volkachban, a Gyermek-és Ifjúsági Irodalom Német Akadémiáján (<i>A Végtelen Történet</i>)
1981	A legjobb európai ifjúsági könyv díja (<i>A Végtelen Történet</i>) Janusz Korczak-díj (Ende összes műve) A legjobb gyermek- és ifjúsági hanglezem díja
1982	A legjobb japán könyv díja a mai irodalom legjobb fordításáért Japánban (<i>A Végtelen Történet</i> – Mariko Sato fordítása) Lorenzo il Magnifico-díj (Ende összes műve) Michael Ende az év írója
1983	Ezüst Ujj díj Rotterdamban (<i>A Végtelen Történet</i>)
1985	Szimpátia díj Olaszországban Róma városától
1986	Poéta érem München városától (<i>Der Goggori</i>)
1987	Német Fantázia díj
1988	Kulturális díj a bajor Raiffeisen Banktól (Ende összes műve)
1989	ZDF Könyvmoly különdíj (<i>Puncs-Pancs</i>) Aranylemez (<i>A Végtelen Történet</i>) A legjobb katolikus gyermekkönyv díja (<i>Ofélia árnyékszínháza</i>) Szövetségi Érdemkereszt kitüntetés
1990	A legjobb ifjúsági könyv díja Zürichben (<i>Puncs-Pancs</i>)
1993	A legjobb német ifjúsági regény díja (<i>Világgá mentem, majd jövök – Der lange Weg nach Santa Cruz</i>) Kurd Laßwitz-díj az év legjobb rövid elbeszélése kategóriában (<i>Világgá mentem, majd jövök – Der lange Weg nach Santa Cruz</i>)

Az 1962-ben átadott
Hans Christian Andersen-díj
*A Gombos Jim és Lukács, a
masiniszta* című meseregényért

MICHAEL ENDE MŰVEI

1960	<i>Gombos Jim és Lukács, a masiniszta</i> (Jim Knopf und Lukas der Lokomotivführer)	meseregény
	<i>Gombos Jim és a rettegett 13</i> (Jim Knopf und die wilde 13)	meseregény
	<i>A játékrontó</i> (Die Spielverderber)	színdarab
1962	<i>Gombos Jim és a rettegett 13</i> (Jim Knopf und die wilde 13) 2. kiadás	meseregény
1967	<i>A játékrontó</i> (Die Spielverderber) 2. kiadás	színdarab
1969	<i>Das Schnurpsenbuch</i>	varázsigék, versek gyűjteménye
1972	<i>Tranquilla Trampeltreu, az állhatatos teknősbéka</i> (Tranquilla Trampeltreu, die beharrliche Schildkröte)	képeskönyv
	<i>Momo</i>	meseregény
1978	<i>A kis paprikajancsi</i> (Das kleine Lumpenkasperle)	képeskönyv
	<i>Lirum Larum Willi Warum</i>	képeskönyv
	<i>Álomfaló csodamanó</i> (Das Traumfresserchen)	képeskönyv
1979	<i>A Végtelen Történet</i> (Die unendliche Geschichte)	meseregény
1981	<i>A sárkány és a pillangó</i> (Der Lindwurm und der Schmetterling)	képeskönyv
1982	<i>Az árnyékvarrógép</i> (Die Schattennähmaschine)	versek
	<i>Fantázia, kultúra, politika – egy Erhard Epperrel és Hanne Tächllel folytatott beszélgetés jegyzőkönyve</i>	
	<i>Bűvészmese</i> (Das Gauklermärchen)	színdarab
1983	<i>Tükör a tükörben</i> (Der Spiegel im Spiegel)	
1984	<i>Norbert Nackendick balladája</i> (Die Ballade von Norbert Nackendick)	képeskönyv
	<i>Filemon Faltenreich</i>	képeskönyv
1985	<i>Der Giggolori</i>	színdarab
	<i>A sötétség archeológiája</i> (Die Archäologie der Dunkelheit) Beszélgetés Jörg Kriechbaummal a művészetről és Edgar Ende munkásságáról	
1986	<i>Álmok zsibvására</i> (Trödelmarkt der Träume)	dalok és versek
	<i>Norbert Nackendick. Vagy a csupasz orrszarvú</i> (Norbert Nackendick. Oder Das nackte Nashorn)	
1987	<i>Ofélia árnyékszínháza</i> (Ophelias Schattentheater)	képeskönyv
1988	<i>Ofélia árnyékszínháza</i> (Ophelias Schattentheater) 2. kiadás	képeskönyv
1989	<i>Művészet és politika – beszélgetés Joseph Beuys-szal</i>	
1989	<i>A sátánármányos parázsvarázs-pokolikőr-puncspancs-lódítóbódítóka</i> (Der satanarchäolügenialkohöllische Wunschpunsch)	meseregény
1990	<i>Történet a tálról és a kanálról</i> (Die Geschichte von der Schüssel und dem Löffel)	
1991	<i>Ilka titka</i> (Lenchens Geheimnis)	
1992	<i>A szabadság börtöne</i> (Das Gefängnis der Freiheit)	
	<i>Világgá mentem, majd jövök</i> (Der lange Weg nach Santa Cruz)	meseregény
	<i>A csábító</i> (Der Rattenfänger)	színdarab
1993	<i>A csábító</i> (Der Rattenfänger) 2. kiadás	színdarab
	<i>Teddy és az állatok</i> (Der Teddy und die Tiere)	képeskönyv
	<i>A teliholdlegenda</i> (Die Vollmondlegende)	képeskönyv
	<i>Michael Ende kartotékszekrénye</i> (Michael Endes Zettelkasten)	
1994	<i>Michael Ende kartotékszekrénye</i> (Michael Endes Zettelkasten)	
	<i>Varázslóiskola és más történetek</i> (Die Zauberschule und andere Geschichten)	mesék
	<i>A senkikertje</i> (Der Niemandsgarten)	
1998	<i>A senkikertje</i> (Der Niemandsgarten)	
1999	<i>Színdarabok</i> (Theaterstücke)	színdarabok

MICHAEL ENDE MÚZEUM

Az irodalmi múzeumot Michael Ende emlékére nyitották meg 1998-ban a müncheni **Blutenburg Kastélyban** lévő **Nemzetközi Ifjúsági Irodalmi Könyvtárban**, ahol több mint 40 nyelven találhatóak kötetek. Ezen kívül megtekinthetők itt Ende kéziratai, rajzai, levelek és fotók, ismert grafikusok illusztrációi az író képeskönyveihez, valamint számos személyes tárgyi emlék, bútor és dolgozó könyvtára. Csoportok és iskolák részére múzeumpedagógiai vezetést is biztosítanak a látogatáshoz.

Bankos Szilvia írása és gyűjtése (2003) = <http://lfg.hu/10409/ismerteto/michael-ende-eletrajz/>
(2017. november 24.)

A táblázatszerkesztés és összerendezés **Németh Ervin** munkája (2017)

A régi családi fotókat tartalmazó képes biográfia német nyelven elérhető itt:

<http://www.phantastische-gesellschaft.de/biographie.php>

Michael Ende

Michael Ende aláírása

A macskaterv – Kép a Soproni Petőfi Színház *A pokoli puncspancs* című előadásából (2017)

Balról Savanyu Gergely a macska, jobbról Szélyes Ferenc a varázsló szerepében

(Fotó: Pomezanski György)